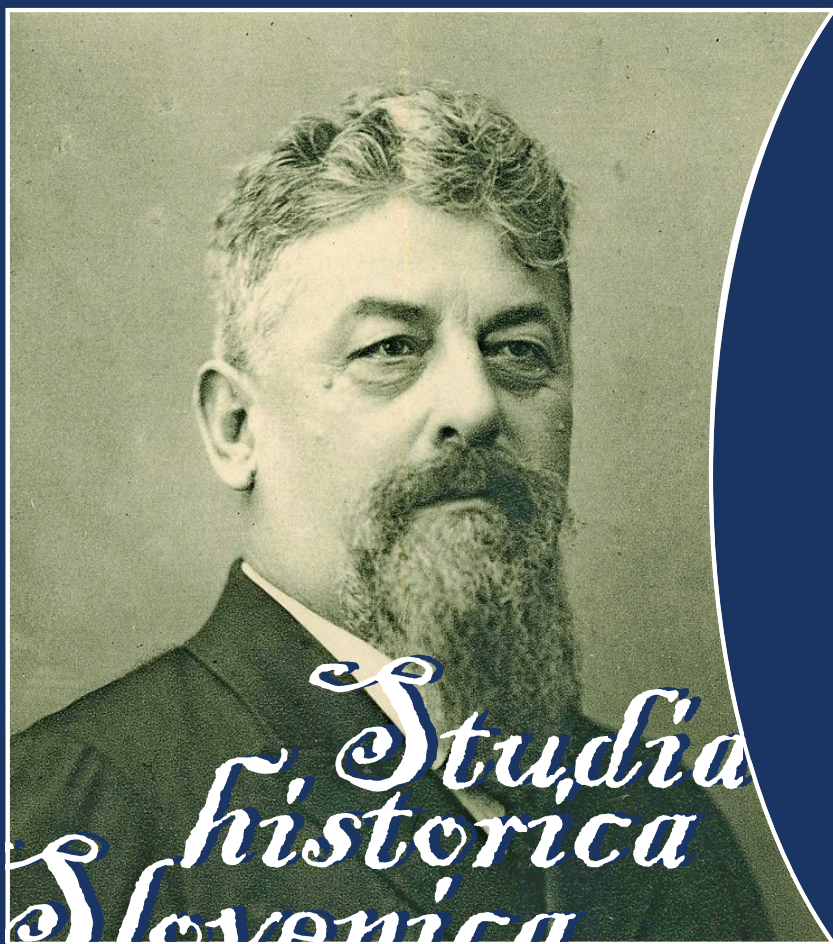

Studia Historica Slovenica

*Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review*

2024

1

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 24 (2024), št. 1

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2024

Izdajatelja / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Karin Bakračević, dr. Rajko Bratož,

dr. Neven Budak (Hrvaška / *Croatia*), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,

dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš, dr. Tomaž Kladnik,

dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Rosario Milano (Italija / *Italy*),

dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjevec (Italija / *Italy*), dr. Marijan Premović (Črna Gora / *Montenegro*),

dr. Andrej Rahten, dr. Tóne Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / *Hungary*),

dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / *Austria*)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 53c, SI-2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / e-mail: shs.urednistvo@gmail.com

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / Technical Editor

David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Tisk / *Printed by:*

Dravski tisk d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvilleke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in
'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in mednarodno
bibliografsko bazo Scopus (h, d).

*Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and
'America: History and Life'.*

*This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database ERIH and
international database Scopus (h, d).*

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,

je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.

Izdajo časopisa sta omogočili Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost RS
ter Mestna občina Maribor.

Co-financed by the Slovenian Research and Innovation Agency and the Municipality of Maribor.

Studia
historica
slovenica

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

- ANDREJ HOZJAN: Upravni prostor škofije Ljubljana
na spodnjem Štajerskem v prvem terezijanskem
župnijskem štetju duš leta 1754 11
*The Administrative Territory of the Ljubljana Diocese
in Lower Styria in Maria Theresa's First Parish Census in 1754*
- JURIJ PEROVŠEK: Kulturnobojni značaj Slovenskega naroda
v letih 1918–1929 – kritični premisleki 41
*The Cultural-Combative Character of Slovenian People
in the Years 1918–1929 – Critical Reflections*
- PETRA GRABROVEC, MARJETA PISK in DARKO FRIŠ: "Zazvenela
je naša pesem": delovanje predvojnega Akademskega pevskega
zboru in pomen sklepne koncerta v obdobju okupacije
leta 1941 93
*"Our Song Has Been Sung": The Work of the Pre-War
Academic Choir and Significance of the Final Concert
During the Occupation of 1941*
- ŠPELA CHOMICKI, RENATO PODBERSIČ in DARKO FRIŠ: Usode
vodij krajevnih skupin Štajerske domovinske zveze v ptujskem
okrožju po drugi svetovni vojni 133
*The Fates of the Leaders of the Local Groups of the Styrian
Homeland Union in the Ptuj District after the Second World War*
- TOMAŽ ČELIG in DARKO FRIŠ: Med pragmatizmom in grožnjami
– FLRJ 1950–1951 169
*Between Pragmatism and Threats – Federal People's Republic
of Yugoslavia 1950–1951*

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

ANA ŠELA: Operations "Venček" and "Prstan": Monitoring of Mixed Marriages with Eastern European Citizens in Socialist Republic of Slovenia by the State Security Service in the 1980s	207
<i>Operaciji "Prstan" in "Venček": spremljanje mešanih zakonov z vzhodnoevropskimi državljani na Slovenskem s strani Službe državne varnosti v osemdesetih letih</i>	

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts	243
---	-----

Uredniška navodila avtorjem / Editor's Instructions to Authors	249
---	-----

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
historica
slovenica*

DOI 10.32874/SHS.2024-01

Upravni prostor škofije Ljubljana na spodnjem Štajerskem v prvem terezijanskem župnijskem štetju duš leta 1754

Andrej Hozjan

Dr., izredni profesor
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino
Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenija
e-pošta: andrej.hozjan@um.si

Izvleček:

Članek obdela dosedanje raziskave, pomen in historično povednost terezijanskega župnijskega štetja duš leta 1754 v župnijah škofije Ljubljana na prostoru spodnje Štajerske. Štetje so izvedli v začetku leta kot enega od obeh delov takratnih terezijanskih popisov prebivalstva. Drugi del je bil hkratni posvetni popis lastnikov ali imetnikov obdavčenih hiš. Medtem ko so rezultati štetja duš v župnijah škofije Ljubljana na Kranjskem že temeljito obdelani in predstavljeni, se o štetju v spodnještajerskih župnijah ve manj. Članek predstavlja najbistvenejše vsebinske sklope in nakazuje možnosti nadaljnjih raziskav prebivalstva v lokalnih okoljih, še posebej v urbanih krajih znotraj obravnavanega prostora.

Ključne besede:

zgodovina Slovenije, spodnja Štajerska, terezijanska doba, škofija Ljubljana, prvo župnijsko štetje duš 1754

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije

Maribor, letnik 24 (2024), št. 1, str. 11–40, 54 cit., 7 preglednic, 6 slik

Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod¹

Pričujoči članek prinaša celovitejšo obdelavo pomena in historične povednosti enega od obeh delov terezijanskih popisov leta 1754. Avtor se je posvetil cerkvenemu delu popisa oziroma župnijskemu štetju "duš" (i. e. vernikov oziroma vseh župljanov), v okviru le-tega pa podrobnejši predstavitvi rezultatov popisov vseh takratnih spodnještajerskih župnij v okviru škofije Ljubljana; v javno-upravnem smislu jih definira tudi kot ljubljanskoškofijske župnije v prvotnem celjskem okrožju. Medtem ko je "kranjski" del ljubljanske škofije v istem štetju doživel že kar izjemno stopnjo obdelave in so rezultati raziskav javnosti veliko bolj znani, tovrstna valorizacija "štajerskega" dela škofije doslej še ni bila izvedena. Drugi del terezijanskega popisa 1754 – posvetno štetje hiš – pa zaradi obsežnosti materije terja samostojno obravnavo.

Pisci serije doslej izdanih šestih obsežnejših monografij² in nekaj člankov,³ objavljenih v zadnjih nekaj letih, med njimi predvsem mag. Tone Krampač, so predstavili in ovrednotili vsebino župnijskega štetja duš takrat popisanih župnij na Kranjskem. Monografije vsebujejo tudi uvodne študije. Kljub temu pa nobena od teh objav ne vključuje vsaj krajše predstavitve drugega od korpusov obeh delov celote terezijanskega popisovanja prebivalstva iz leta 1754, torej popisa hiš. To župnijsko štetje je imelo za spodnještajerski prostor poseben pomen, tudi v cerkvenoupravnem smislu, saj je bilo izvedeno v začetni dobi ustanavljanja prvih novih terezijanskih vikariatov oziroma župnij na konkretnem ljubljanskoškofijskem ozemlju, ko občutnejših sprememb še ni bilo zaznati. Na sosednjem štajerskem prostoru, v cerkvenoupravnem okviru Lavantinske škofije, se je proces ustanavljanja terezijanskih duhovnij do srede petdesetih let 18. stoletja šele začel, medtem ko je na nadškofijskem salzburškem območju že prešel v intenzivnejšo fazo.

Osebjaz župnij, vikariatov in duhovnij so se bila prav z njegovo izvedbo prisiljena soočiti z dotlej povsem neznano nalogo popisovanja svojih vernikov, kar je od njih – pa tudi od samega prebivalstva – terjalo precej naporov, potr-

¹ Objava je del raziskovalnega programa št. P6-0138 (A): Preteklost *Preteklost severovzhodne Slovenije med slovenskimi zgodovinskimi deželami in v interakciji z evropskim sosedstvom*, ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

² *Gorenjske družine v 18. stoletju*, ur. Lovro Šturm (Celje–Ljubljana, 2016); *Ljubljanske družine v 18. stoletju*, ur. Lovro Šturm (Celje–Ljubljana, 2018); *Notranjske družine v 18. stoletju*, ur. Lovro Šturm (Celje–Ljubljana, 2020); *Družine v 18. stoletju od Doba do Šentjermeja*, ur. Lovro Šturm (Celje–Ljubljana, 2021); *Koroške družine v 18. stoletju*, ur. Lovro Šturm et al. (Celje–Ljubljana, 2022); *Družine Avstrijske Koroške in Bele peč v 18. stoletju*, ur. Breda Laura Šturm (Celje–Ljubljana, 2024).

³ Tone Krampač, "Terezijansko ljudsko štetje 1754 in njegovo ohranjeno gradivo za slovenski prostor", *Bilten*, št. 10 (2018), str. 6–8 (dalje: Krampač, "Terezijansko ljudsko štetje 1754"); Tone Krampač, "Predvor v prvem popisu prebivalstva na Slovenskem iz leta 1754", v: *Predvor podobe minulih časov in ljudi: zbornik občine Predvor*, ur. Miloš Ekar, Jure Volčjak in Vladimir Žumer (Predvor, 2019), str. 40–65 (dalje: Krampač, "Predvor v prvem popisu prebivalstva").

pežljivosti, prilagajanja in podobnih "popisovalnih" težav. Prav z izvedbo obeh delov popisa v istem koledarskem letu je sleherni prebivalec pod habsburško dedno oblastjo, tudi kleriki in člani elitnih slojev družbe, prvič tako ali drugače na lastni osebi začutil ukrepe že s polno paro delujoče terezijanske absolutistične države. Še posebej je to veljalo za največji del nepriviligiranih slojev: v razmiku nekaj mesecev so jih prešteli in popisali kar dvakrat. Lahko si le predstavljamo njihovo zgroženost in pričakovanja novih davčnih in drugih obvez ter posledično izmikanje ali vsaj nesodelovanje v izvedbah.

Obstaja torej dovolj razlogov za obširnejši pregled vsebin in izpovedne vrednosti teh popisov za omenjeni del spodnještajerskega prostora ter njihovo konkretno umestitev v slovenskem zgodovinopisju.

Terezijanski župnijski popis duš 1754 v literaturi pred in po drugi svetovni vojni

Na tem mestu se ne more pričakovati obširnejša razlaga oziroma ovrednotenje razlogov, zavoljo katerih so habsburški vladarji od prvih desetletij 16. stoletja naprej že spoznavali nujnost popisovanja prebivalcev svojih dednih dežel, niti vseh mogočih procesov, ki so spremljali začetke ter izvajanje prvih popisov. Hkrati se takoj pojasni, da avtor pričujočega članka (dalje tudi: avtor) mednje glede na vrste ohranjenih virov in na namen njihovega nastajanja ne šteje raznovrstnih urbarialnih virov kot tudi ne cerkvenih matičnih knjig. Dejstvo je, da so popise sprva izdelovali izključno v ožjih lokalnih okvirjih, največkrat na posamičnih zemljiških gospostvih in trških ali mestnih skupnostih, z namenom davčnih ali protireformacijskih ciljev, za izpis seznamov za nabor deželno-obrambnega vojaštva v namen 30., 20., 10. ali celo 5. "moža" (v slov. deželah znani od srede 16. stoletja) oz. za nastanjanje vojske (tak je npr. prvi popis dunajskih hiš s hkratnim tekočim oštevilčenjem iz leta 1567), in za evidenco specifičnih etničnih/jezikovnih skupin (npr. popis judovske populacije Dunaja 23. julija 1660). Obširnejši tovrstni popisi so se po ukazu terezijanske oblasti pričeli v petdesetih letih 18. stoletja z zelo dobro znanim razlogom: pridobitvijo temeljne statistike prebivalstva s ciljem uvedbe redne vojaške obveze in vojaških nabornih okolišev. Najnovejši slovenski pregled poglavitnih razvojnih korakov habsburških deželnoknežjih oblasti v smeri modernega popisovanja prebivalstva je prispeval zgodovinar Janez Cvirn.⁴ Njegova razprava je odličen povzetek starejše in najnovejše avstrijske in slovenske literature. Piše o tegobah

⁴ Janez Cvirn, "Vojaška konskripcija leta 1770/71", v: *Zgodovinski pogledi na zadnje državno ljudsko štetje v avstrijskem Primorju 1910: jezik, narodnost, meja*, ur. Barbara Šterbenc Svetina, Petra Kolenc in Matija Godeša (Ljubljana, 2012), str. 9–12 (dalje: Cvirn, "Vojaška konskripcija leta 1770/71").

prvih popisovanj in konkretnih odporih do njih, kot tudi o skorajda tragičnih razmerah med prebivalstvom na podeželju, ki so jih pozneje zaznavale konskripcijske komisije. Dejansko so bila ta poročila rezultati sploh prvih konkretnih stikov predstavnikov oblasti s tamkajšnjimi življenjskimi razmerami, ki jih tudi terezijanska urbarialna regulacija ni zajemala v tolikšni meri.

Vrhunec terezijanske statistične zagnanosti je nato predstavljal splošen popis prebivalstva v letih 1770–1772. V zadnjem poldrugem desetletju po objavah zelo plodovit avstrijski zgodovinar mlajše generacije Anton Tantner⁵ je z inovativno naravnano doktorsko disertacijo o terezijanskih konskripcijah ter oštevilčenju hiš v avstrijskih dednih deželah umestil to historično–raziskovalno problematiko v novo kvaliteto izpovednosti. V uvodnem delu je med drugim opisal tudi razvoj raziskav fenomena popisov prebivalstva v habsburškem prostoru. Prve objave so se pojavile v petdesetih letih 19. stoletja in so do propada dvojne monarhije dosegle kvalitetni vrh ne s po Tantnerju (pre)mnogokrat in neupravičeno citirano monografijo Alfreda Gürtlerja⁶ o terezijanskih in jožefinških "ljudskih štetjih" – enako se je do nje sicer posredno opredelil tudi že Fran Zwitter⁷ –, temveč z bistveno preciznejše dodelano študijo Henryka Grossmana⁸ čez nekaj let. Slednjo je kot eno od podlag njegove razprave o župnijskem popisu iz leta 1754 mnogo let pozneje uporabil tudi Vlado Valenčič⁹.

Prehaja se k objavam na osnovi raziskav le terezijanskega štetja duš leta 1754, predvsem slovenskim. Ta popis je bil v citiranem Zwittrovem delu ne le informativno, temveč celovito predstavljen že pred drugo vojno, hkrati podkrepjen tudi z več stvarnimi podatki ter tabelaričnimi prikazi številčnega stanja. Kot takega ga je predstavil Zwitter, po Stanetu Grandi¹⁰ "nestor demo-

⁵ Anton Tantner, *Ordnung der Häuser, Beschreibung der Seelen – Hausnummerierung und Seelenkonskription in der Habsburgermonarchie*, doktorska disertacija, Universität Wien (Wien, 2004). Disertacija je izšla tudi v monografski obliki: Anton Tantner, *Ordnung der Häuser, Beschreibung der Seelen. Hausnummerierung und Seelenkonskription in der Habsburgermonarchie* (Innsbruck–Wien–Bozen, 2007). Pisec je zanj prejel Michael–Mitterauerjevo nagrado za družbeno–, kulturno– in ekonomskozgodovinska dela. V smislu teme pričujočega članka pa je treba posebej opozoriti na njegov slikovit članek o terezijanskih popisih duš: Anton Tantner, "Von der unendlichen Mühe des Registrierens. Ungemach und Beschwerlichkeiten bei den Seelenkonskriptionen in der Habsburger-Monarchie im 18. Jahrhundert", *Mitteilungen des Instituts für Wissenschaft und Kunst* 57, št. 1–2 (2002), str. 32–39.

⁶ Alfred Gürtler, *Die Volkszählungen Maria Theresias und Josefs II. 1753–1790* (Innsbruck, 1909).

⁷ Fran Zwitter, *Prebivalstvo na Slovenskem od XVIII. stoletja do današnjih dni* (Ljubljana, 1936), str. 18 (dalje: Zwitter, *Prebivalstvo na Slovenskem*).

⁸ Henryk, Grossmann, "Die Anfänge und die geschichtliche Entwicklung der amtlichen Statistik in Österreich", *Statistische Monatsschrift* 42 (1916), str. 331–423.

⁹ Vlado Valenčič, "Štetje prebivalstva leta 1754 v predjožefinski ljubljanski škofiji in njegovi rezultati", *Zgodovinski časopis* 16 (1962), str. 27–54 (dalje: Valenčič, "Štetje prebivalstva leta 1754").

¹⁰ Stane Granda, "Popis prebivalstva leta 1754 kot prelomen dogodek naše zgodovine", v: *Gorenjske družine v 18. stoletju*, ur. Lovro Šturm (Celje–Ljubljana, 2016), str. XIII–XXXIV (dalje: Granda, "Popis prebivalstva leta 1754").

grafskih raziskovanj slovenskega etničnega prostora" v znameniti monografski izdaji svoje disertacije o prebivalstvu na Slovenskem od 18. stoletja "do današnjih dni". Pri tem je bil tako vseobsežen, tudi glede podatkov za spodnještajerski prostor – pregledal je tudi isto leto izveden posvetni popis hiš –, da je Valenčič v svoji tu pravkar citirani razpravi upravičeno opozoril na Strakino (glej v nadaljevanju) neseznanjenost s Zwittrovim delom. Zwittrov opus o prebivalstvu je v najnovejši razpravi predstavila zgodovinarica Marta Verginella.¹¹ Po drugi svetovni vojni so se od začetka šestdesetih let minulega stoletja zvrstile tako objave avstrijskega statističnega zgodovinarja Manfreda Strake kot tudi Valenčičevi članki. Straka, poznejši izrazit specialist za raziskovanje statističnih dejavnikov demografskih razmerij v novoveških stoletjih na sedanjem avstrijskem Štajerskem, se je v več člankih posvetil predvsem statistično-demografskim rezultatom dveh terezijanskih popisov v letih 1754 in 1761. Za prvega,¹² zaradi katerega šteje leto 1754 kot "rojstno leto avstrijske statistike", se župnijskim popisom oziroma štetju duš ni mogel temeljiteje posvetiti, saj je bil ta vir za današnji avstrijskoštajerski prostor v celoti izgubljen.

Habsburški vladarski dvor je 13. vnovič in 27. oktobra 1753 zaukazal štetje duš po župnijah/*eingepfarte Seelen* in podal zasnovo, kako ga izvesti. Najverjetneje sta ukaza imela premalo opornih točk za konkretnjša pripravljalna dela, predvsem ni bilo dodanih nikakršnih obrazcev, ki bi popisovalcem olajšali napore pripravljanja. Zato se tja do treh kraljev ni naredilo veliko. Nekaj pa vendarle: ponekod – tudi v posamičnih štajerskih župnijah ljubljanske škofije – so župniki ali po njih pooblaščenici že med božičem in v dneh takoj po novem letu konkretno preštevali in popisovali župnijsko prebivalstvo ter oddajali rezultate.

7. januarja 1754 je dvor izdal reskript in 19. januarja še dvorni dekret za popis celotnega prostora habsburških "starih" dednih dežel. Oba sta veljala tako za "posvetno" štetje, torej za popis zemljiškopodložnih oziroma v urbanih krajih davčno obremenjenih hišnih gospodarjev (krajše in enakopomensko kar: hiš), ki bi ga morala izvesti sama gospostva in mestni/trški magistrati ter ga predložiti okrožnim uradom, kot tudi za župnijska štetja duš, katerih pole bi zbrali na ordinariatih. 16. februarja je sledil nov dvorni dekret o nujnosti hkratne izvedbe obeh štetij. Izvedbo cerkvenega popisa so vsekakor morale prevzeti župnije – tudi redovne/redom izročene, ki so jim pristojni škofijski ordinariati konkretno naložili ustrezne naloge. Ti so morali posvetnim oblastem – po Valenčiču – predložiti le "preglede o stanju prebivalstva v župnijah na pred-

¹¹ Marta Verginella, "Fran Zwitter in demografska zgodovina", v: *Zwittrov zbornik: ob stoletnici rojstva zgodovinarja dr. Frana Zwittra (1905–1988)*, ur. Peter Štih (Ljubljana, 2006), str. 27–34.

¹² Manfred Straka, "Die Seelenzählung des Jahres 1754 in der Steiermark", *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark* 51 (1960), str. 95–117 (dalje: Straka, "Die Seelenzählung des Jahres 1754 in der Steiermark").

Dvojna stran iz sumarične tabele (*Conscriptions-Tabela ...*) škofije Ljubljana s številkami popisanih župljanov na več štajerskih župnijah na podlagi popisa dšr 1754. Povsem na dnu je vikariat Motnik *ex parte Stryae* (NŠAL 100, Kapiteljski arhiv, f. 128/1).

Straka je nato v dveh obsežnih tabelah, izdelanih na podlagi vseh ohranjenih konskripcijskih tabel štetja duš po posamičnih cerkvenoupravnih enotah, prikazal številčne rezultate za ozemlje današnje avstrijske dežele Štajerske. V nadaljevanju je zapisal mnogo primerjav teh rezultatov z naslednjimi štetji. Podal je predvsem statistične obdelave po stroki lastnih definicijah in postavkah, npr.: samski/e, vdove/vdovci, po starostnih popisnih skupinah. Ni se spuščal v obsežnejše analitične oziroma vsebinske komplekse popisovanja. V svoji naslednji razpravi je oba popisa v letu 1754 – cerkvenega in posvetnega – definiral kot prvi celoviti popis duš in hiš na ukaz vladarice, katerega poglobitni namen je bil ugotoviti točno število prebivalstva in obstoječih hiš. Za osnovo pa

16

je imel le ohranjene sumarične konskripcijske tabele. Neohranjenost cerkvenega popisnega dela je vzrok, da ga sploh ni bilo možno konkretnje raziskati/obdelati. Nasprotno mu je naslednji izveden popis v letu 1761 vzorčen, ki pa je hkrati od vseh najnezanesljivejši. S statistično obdelavo tega popisa, ki so ga zaključili šele januarja 1762, je hotel dopolniti "luknje" popisa izpred sedmih let.¹⁴ Leta 1961 se je v članku o razvoju prebivalstva zgodnjenovoveške Štajerske usmeril v sintetiziranje statističnih podatkov.¹⁵

Na slovenski odgovor Straki se ni dolgo čakalo. Razprava Vlada Valenčiča¹⁶ o popisu duš leta 1754 v takratni ljubljanski škofiji, oprta na sploh edine ohranjene popisne pole župnijskega štetja v vseh "starih" habsburških dednih deželah, je še dobrega pol stoletja po objavi odličen in temeljni pripomoček za ilustracijo tega popisa. Bila je dotlej zanesljivo najobsežnejša in najcelovitejša razdelava štetja duš 1754 v slovenščini. Predstavila je celoten korpus dotedanje literature in vire, pa tudi primerjave zanesljivosti podatkov z naslednjimi štetji, predvsem s splošnim štetjem prebivalstva 1770.

Nato pa se je ta popis za kar dve in pol desetletji na Slovenskem raziskovalno pritajil. Posamične podatke iz njega je tu in tam citiral kakšen pisec, ki jih je našel v Nadškofijskem arhivu Ljubljana. Minilo je kar nekaj desetletij, preden je o popisu – tokrat o obeh njegovih delih – znova konkretno pisal Cvirn.¹⁷ Nekaj časa zatem ga je obudila iz pozabe še Julijana Visočnik s kratko predstavitvijo osnovnih elementov popisa, vendar le cerkvenega, in za to uporabila spoznanja v Valenčičevi razpravi.¹⁸ Očitno se je nekaj pozneje s prav tem popisom pričel aktivno ukvarjati tudi sodelavec Nadškofijskega arhiva Ljubljana (NŠAL) Tone Krampač. Le dve leti pozneje je namreč izšla prva v seriji obširnih monografij s celovito transkribiranimi župnijskimi popisi v njegovi transkripciji z dodanimi spremnimi študijami ter zelo uporabnimi indeksi.¹⁹ Citirana tamkajšnja študija Grande o popisu kot "prelomnem trenutku naše zgodovine" (v op. 10) se je poglobila v že znane Valenčičeve ugotovitve in jih ustrezno nadgradila. Po izdanih šestih knjigah s popisi kranjskega in koroškega dela škofije se bo serija zaključila s sedmo monografijo, v kateri bodo transkribirani vsi ohranjeni popisi z njenih štajerskih župnij.

¹⁴ Manfred Straka, "Die Ortschaften- und Seelenzählung von 1761 in der Steiermark. Aus den Anfängen der österreichischen Statistik", *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark, Sonderband 14: Beiträge zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte der Steiermark und Kärntens* (1967), str. 82–106.

¹⁵ Manfred Straka, "Die Bevölkerungsentwicklung der Steiermark von 1528 bis 1782 auf Grund der Kommunikantenzählungen", *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark* 52 (1961), str. 3–53.

¹⁶ Valenčič, "Štetje prebivalstva leta 1754", str. str. 27–54.

¹⁷ Cvirn, "Vojaška konskripcija leta 1770/71", str. 9–24.

¹⁸ Julijana Visočnik, "Popis prebivalstva iz leta 1754 za župnije ali vikariate štajerskega, koroškega in kranjskega dela ljubljanske škofije (primer Pliberk)", v: *Arbivi – zakladnice spomina*, ur. Andrej Nared (Ljubljana et al., 2014), str. 124–125.

¹⁹ Glej tukajšnjo op. 2.

V nekaj samostojnih razpravah, objavljenih v zadnjih letih, je Krampač hkrati obelodanil vsebine popisov posamičnih župnij na Kranjskem. Njegovo najizrazitejše je besedilo o popisu župnije Preddvor v letu 1754.²⁰

Z izjemo Zwittrovega dela se nihče od raziskovalcev cerkvenega štetja duš župnij ljubljanske škofije ni posvetil še posvetnemu delu popisa. Razlog za to je, da tega popisa za ozemlje Kranjske ni. Citirane objave glede na njihovo vsebinsko naravnost, izpovedujočo v naslovih, so zato povsem razumljive. Valenčič je po Zwittru tudi edini, ki je omenil, da "arhiv štajerske deželne vlade [pa] hrani sumarije posvetnega štetja po okrožjih in cerkvenega štetja po škofijah".²¹

Terezijansko štetje/popis duš spodnještajerskih župnij ljubljanske škofije v letu 1754

Nedvomno najpomembnejši podatek o tem popisu je stanje ohranjenosti arhivskega materiala. Sledeč temu se takoj poraja vprašanje: Zakaj so se popisne pole prav tega popisa vse do danes ohranile le tu v Ljubljani kot resnično edine v celotnem prostoru "starih" habsburških dednih dežel? Zagotovo jih niso oddajali na okrožne urade, kot je bilo zaukazano s posvetnimi štetji hiš, temveč so jih hranili v lastnih arhivih. Med možnimi razlogi se lahko navede, da se je že sedem let pozneje, leta 1761, izvedel nov, postopkovno enak popis, župnijski in posvetni. Sledilo jih je še več. S tem so v takratnih cerkvenih odločujočih glavah popisi iz leta 1754 postali "zastareli" in so jih praktično povsod – razen na škofiji Ljubljana, kjer so razen ene izgubljene popisne pole ostali nedotaknjeni – enostavno uničili. Vprašljivo je tudi, ali so posamični škofijski ordinariati kadar koli pozneje z dvora dobili zahtevo oddaje takrat zbranih župnijskih popisnih pol na sedeže deželnih reprezentanc in komor oziroma tem sledečih najvišjih vladarskih organov v deželah ali ne. Očitno je oddaja konskripcijskih celostnih tabel glede na ukaze v dvornih odlokih zadoščala.

V NŠAL ohranjene župnijske popisne pole dokazujejo nasprotno: vsaj tega popisa prebivalstva cele ljubljanske škofije ta zagotovo ni oddala na kranjsko reprezentanco, temveč so tja dostavili le izvod izpisane celovite tabele s številkami stanja ter tako zadovoljili oblasti. Pod vtisom neodgovorjenih vprašanj, razlogov in dejstev se skorajda v celoti ohranjen ljubljanskoškofijski popis duš 1754 pokaže v novi luči, namreč kot izrazita dragocenost in rariteta v obsegu takratne celote avstrijskih cerkvenih pokrajin. Župnijskih popisnih pol drugih v slovenskih habsburških deželah delujočih škofijskih in nadškofijskega sedeža

²⁰ Krampač, "Preddvor v prvem popisu prebivalstva", str. 40-65.

²¹ Valenčič, "Štetje prebivalstva leta 1754", str. 30.

ni (bilo) več. Valenčič²² je to zatrdil na podlagi mnenj Zwitterja kot tudi Hansa Pircheggerja in Strake.²³

Kot zapisano, sta doslej najboljše predstavitvi ohranjenega župnijskega popisa ljubljanske škofije prispevala Valenčič in na njegovi podlagi Granda, pa še Krampač – slednji na prvih straneh razprave o štetju v župniji Preddvor.²⁴ Posebej velja opozoriti na analitične ugotovitve v prvem delu Valenčičeve študije, ki pričajo, s kolikšno preudarnostjo in natančnostjo je pisec ta popis razdelal. Zaradi tega se bo dobro posvetiti le historični povednosti tega štetja duš.

Župnijski popisi oziroma štetja duš pod cerkveno jurisdikcijo posamične župnije v letu 1754 so torej bili vsaj praviloma urejeni/izpisani po vaseh bivanja in po bistvenih objektih, npr. župnišče, mežnarija, dvorci, gradovi ali samostani kot sedeži ali upravna poslopja/marofi tamkajšnjih gospodstev, nato pa znotraj posamične vasi/kraja/ledinskega oziroma geografskega imena po zemljiško-gospodski podložnosti tudi vseh drugih posestnikov. Že Valenčič je prvotno definiral, da so se v Kapiteljskem arhivu kot sestavnem delu današnjega NŠAL ohranile popisne pole za "71 župnij in vikariatov" takratne škofije Ljubljana. Kot sam dodaja, mu celoten arhivski material v času raziskave še ni bil dostopen. Tone Krampač je tako v eni svojih najnovejših objav zatrdil, da je v arhivu "shranjenih 74 popisov različnih župnij in mesta Ljubljane".²⁵

S pojmom spodnještajersko ozemlje je mišljen prostor znotraj takratnih deželnih meja Štajerske. Te meje so dobro razvidne na jožefinskih vojaških kartah v več zvezkih dela *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787*, ki ga po prvi svetovni vojni razmeji in s tem loči nova državnopolitična danost, torej prostor pod sedanjo avstrijsko-slovensko državno mejo. Pri ozemlju je potrebno vsaj v osnovi pojasniti takratno formalno deželno, se pravi javnouppravno prostorsko pripadnost trga Motnik in najbližje okolice. Deželnoknežji trg je v tem župnijskem štetju nastopil kot sedež ljubljanskoškofijskega vikariata, ki ga je Valenčič na več mestih in v več objavah zmotno označeval za "kranjsko" cerkvenouppravno enoto. Vikariat je v celoti štel kot del deželnega ozemlja Kranjske.²⁶ Vprašanje takratne javnouppravne pripadnosti trga je razrešila sama trška uprava Motnika. V sklopu hkratnega posvetnega popisa hiš je isto leto oddala svojo popisno polo s seznamom hišnih gospodarjev na sedež okrožnega urada

²² Prav tam, str. 29–30 in op. 6.

²³ Zwitter, *Prebivalstvo na Slovenskem*, str. 22; Hans Pirchegger, *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gültten, Städte und Märkte* (München, 1962), str. 9; Straka, "Die Seelenzählung des Jahres 1754 in der Steiermark", str. 100–102.

²⁴ Krampač, "Preddvor v prvem popisu prebivalstva", str. 42–51. O osnovnih zahtevanih elementih popisov duš po župnijah na str. 42–43.

²⁵ Krampač, "Terezijansko ljudsko štetje 1754", str. 7.

²⁶ Valenčič, "Štetje prebivalstva leta 1754", str. 32 in 39.

Celje, kjer je ostala ohranjena skupaj z več sto drugimi polami. Tako je trg o svoji deželni pripadnosti v letu 1754 "povedal", kar je menil, da je bilo prav.²⁷ Zato ga avtor v času popisa upravičeno prišteva k spodnještajerskim popisnim enotam. Ilustrativen je tudi najnovejši daljši zapis Julijane Visočnik o preteklosti Motnika in tamkajšnje okolice v istem stoletju. Iz članka jasno izhaja, kje natanko – na kateri lokaciji, za katero so vedeli, da je oziroma naj bi bila bila takratna deželna meja – so se predstavniki kranjskega deželnega zbora leta 1728 poklonili cesarju Karlu VI., ko je obiskal naše dežele.²⁸

Ustrezno pa je dodati še nekaj o vikariatu. Sam popisovalec ga je popisal kar dvakrat: prvič januarja leta 1754, ko ga je popisal kot celoto, a notranje razdelil na dva dela, namreč na "štajerski" (sam trg) del in "kranjski" (pripadajoči posesti Gornji Motnik) del, kar bo razvidno v *preglednici 1*. Leto zatem (1755) pa je vnovič popisal le "kranjski del". Enako izpričujeta nato dve strani celovite škofijske tabele s številkami iz župnijskih popisov, kjer je vikariat naveden dvojno: med štajerskimi župnijami kot *ex parte Styriae* (glej *sliko 1* na dnu izpisov) in med kranjskimi kot *ex parte Carnioliae*.

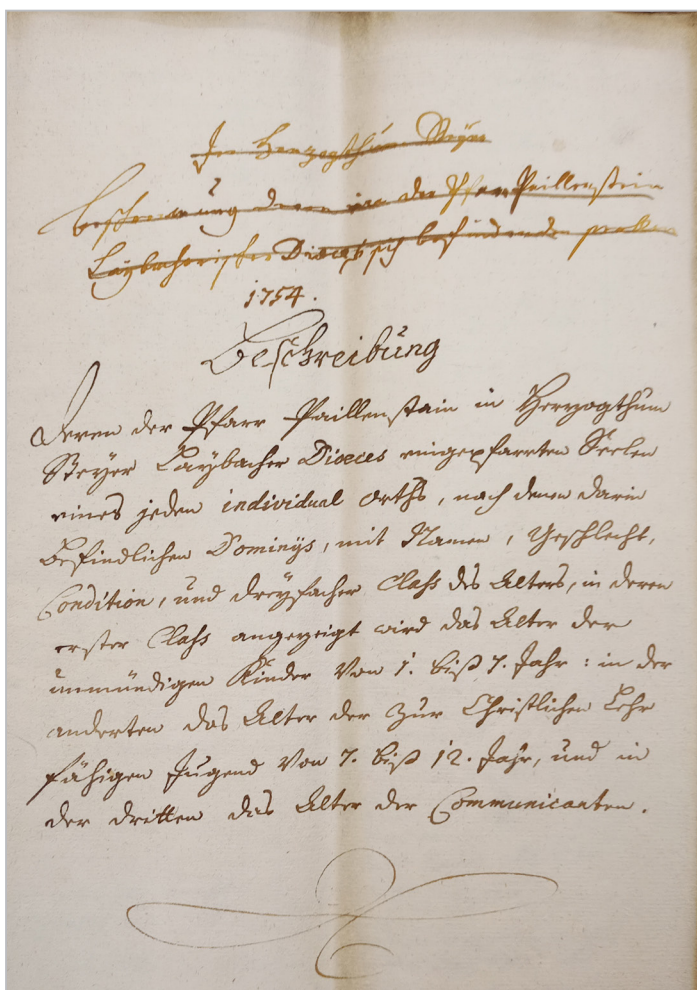
Temu sledeč je ustrezen pregled vseh ohranjenih popisov v NŠAL za definirani prostor, vključno z Motnikom, ki ga je Valenčič uredil hkrati s celovito informacijo o vseh takratnih "ljubljskih" župnijah in vikariatih. V III. poglavju je predstavil njihov obseg na osnovi dotedanih objav, razvrščenih po takrat že obstoječih davčnih občinah, in dodal tudi več posebnosti in težav ob samem popisovanju.²⁹ Popisna pola župnije Vransko se ni ohranila, temveč so na voljo le kategorizirane vsote v njej popisanih oseb v celoviti škofijski konskripcijski tabeli. Pole župnije Žusem najverjetneje sploh niso oddali ali pa se je prav tako izgubila. Že na sami župniji je bila izpisana in z župnikovim podpisom signirana ter oddana župnijska celostna tabela s številkami, zato je v tem ovojju le ta. So pa ohranjeni popisi naslednjih popisnih enot, zapisani po njihovih zaporednih številkah, kot se jih lahko najde v sedanjih aktualnih fasciklih (f.) v NŠAL:

- f. 116: 2. Šoštanj, 3. Griže, 4. Motnik, 5. Pilštanj, 6. Sv. Ilj pri Velenju,
- f. 117: 1. Št. Janž na Vinski Gori, 6. Planina pri Sevnici,
- f. 118: 4. Stari trg pri Slovenj Gradcu, ad. 4. Slovenj Gradec (popisna

²⁷ Steiermärkisches Landesarchiv Graz (StLA), Landschaftliches Archiv, Archivum Antiquum, Gruppe I (Umfang, Statistik und Geschichte des Landes) 2.0 Häuserzählung 1754, karton št. 18, ovoj 69 – celjsko okrožje, pop. enota trg Motnik z aktualno zap. št. 106.

²⁸ Julijana Visočnik, "Piramida' na Zgornjem Motniku in njen zgodovinski kontekst", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 2 (2018), str. 371–392.

²⁹ Valenčič, "Štetje prebivalstva leta 1754", str. 29, 32–37 in 41–42. Valenčič je opozoril na posebnosti v spodnještajerskih popisih in na probleme pri izvedbi popisa v župnijah/vikariatih Sv. Peter pri Kunšperku (Sv. Peter pod Svetimi gorami), Sv. Lovrenc na Bizeljskem, Slovenj Gradec, Sv. Martin pri Šaleku ter Motnik.

Naslovnica popisa
duš župnije Pilštanj
(NŠAL 100, Kapiteljski
arhiv, f. 116)

- pola, povezana s prejšnjo), 5. Sv. Ilj pod Turjakom, 6. Razbor, 7. Škale, 10. Podčetrtek, 11. Sv. Lovrenc na Bizeljskem, 12. Sv. Peter pod Svetimi gorami, 14. Podsreda, 15. Sv. Jurij pod Taborom (tu tudi pod 16. Žusem),
- f. 119: 2. Sv. Martin pri Šaleku, 3. Gornji Grad, 4. Rečica, 5. Ljubno, 6. Mozirje,,
 - f. 128/1: 1. Sv. Pavel pri Preboldu, 2. Luče, 3. Solčava, 7. Trbovlje,
 - f. 158/6: Braslovče.

Izvirno popisanih je bilo zagotovo 30 spodnještajerskih popisnih (pop.) enot, vključno z Motnikom in pa župnijo/popisno enoto Slovenj Gradec (Sv. Elizabeta). Slednja je sicer z vrstico povezana v popisno polo Stari trg pri Slo-

venj Gradcu, vendar jo je treba obravnavati kot samostojno, enako vsem drugim. Danes je dosegljivih 28 popisnih pol prav tolikšnih popisnih enot. Njihova enovita predstavitev historične izpovednosti sledi v obliki več *preglednic*, ki naj bi podale čim jasnejšo in vsebinsko ustrezno podobo posamičnih podatkovnih pol. Naštete popisne enote – župnije/vikariati – so predstavljene po vsakem fasciklu posebej. Vsi navedeni podatki so verno izpisani, kot je zapisano v polah, tudi pripadnost podložnikov (podl.) posamičnemu zemljiškemu gospodarstvu (gosp.).

Preglednica 1: Popisne enote štetja duš spodnještajerskih župnij/vikariatov 1754 v f. 116³⁰

pop. enota in patrocinij	kraj, datum podpisa pole	podpisnik	število duš	opažene značilnosti in posebnosti popisa
(pri) Šoštanj Sv. Mihael	(ni kraja) 2. 2. 1754	župnik Jožef <i>Tbolmeiner</i> / <i>Tballmeiner</i>	2470	zelo obsežen;
Griže Sv. Križ (dejan-sko: Sv. Pankracij!)	<i>Sub Campana Ecclesiae</i> 21. 1. 1754	župnik Urban Avguštin Krušič	1135	- izpis pomešano v latinskem in nemškem jeziku; - zaključni pripis o izvedbi popisa. - župljani podložni večjemu številu svet-nih (6) in cerkvenih (7) gosposčin
Motnik vikariat	Motnik prvotni popis 1. 1754; dodatni popis le kranjskega dela 6. 1755	kurat/ subvikar Danijel Jurij Križner	372	- izpisan v dveh časovno ločenih delih: celotni vikariat 1754; nato še posebej le za "kranjski del" (le znova za grad in gospostvo Gornji Motnik) 1755
Pilštanj	(ni kraja) (ni datuma)	trije podpisniki: župnik in še dva	4236	- najštevilčnejša pop. enota od vseh predstavljenih; slabo berljiva pisava; - začenja s popisom obeh trgov (Pilštanj, Kozje) in podl. v okviru gosp. Kozje, nato vseh drugih tamkajšnjih gospostev.
(pri) Velenje Sv. Ilj	(ni kraja) (ni datuma)	župnik Jurij Florijan	1004	- gosposčinska pripadnost je tu kot rubrika, ne pa kot naslov sredi strani kot drugod: zato je ta podatek vpisan pri vsakem moškem.

³⁰ Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL) 100, Kapiteljski arhiv, f. 116.

Preglednica 2: Popisne enote štetja duš spodnještajerskih župnij/vikariatov 1754 v f. 117³¹

pop. enota in patrocinij	kraj, datum podpisa pole	podpisnik	število duš	opažene značilnosti in posebnosti popisa
Št. Janž na Vinski Gori/ <i>St. Joannes in Vinetis</i>	župnišče 29. 1. 1754	župnik Janez Bernard <i>Kberniz(er)</i> (Karničar?)	748 ³²	- osnovna ločitev po krajih; - znotraj vsakega kraja pregledne tabele s sedmimi stolpci, v katerih so posamični podl. ločeni po gospodstvih: Turn, Šalek, Dobrna, Švarcenštajn, Zalog, Soteska.
Planina pri Sevnici	župnišče (ni datuma)	župnik Janez Blaž Uršič	2524	- obsežen; začenja s popisom uprave na gradu Planina, nato popis trga in gosp. po vaseh; večji del župnije je bil po obsegu istoveten z gospodstvom; - tu le še eno večje gospodstvo samostan Jurklošter, imel kar precej podložnikov; nato še gospodstvo Adelstain.

Preglednica 3: Popisne enote štetja duš spodnještajerskih župnij/vikariatov 1754 v f. 118³³

pop. enota in patrocinij	kraj, datum podpisa pole	podpisnik	število duš	opažene značilnosti in posebnosti popisa
Stari trg pri Slovenj Gradcu Sv. Pankracij + privezana še pola župnije Slov. Gradec	župnišče 29. 1. 1754	župnik in komisar Nikolaj Janez Kraškovič	2772	- vzorno popisani podložniki vseh cerkva in beneficijev na ozemlju obeh župnij in drugih cerkva – npr. dravograjske, in samostanov (Št. Pavel, Marenberg); vmes in nato tudi podložniki gospodčin do Vodriža in na koncu še mestnega špitala.
Slovenj Gradec Sv. Elizabeta	v mestu 3. 2. 1754	mestni vikar Luka Založnik	619	- izjemno natančno izpisano, s poklici, statusi, funkcijami ... - mestni vikar je bil hkrati beneficiat tamkajšnjega oltarja sv. Katarine.
Šentilj pod Turjakom Sv. Ilj	župnišče (ni datuma)	župnik Andrej Mulej	1200	- delitev podložnikov po sosesčinah in nato delitev po gospodstvih ter komisariatu Stari trg, pa slovenjgraški špital in samostan Marenberg.
(v) Razbor Sv. Danijel vikariat	župnišče (ni datuma)	vikar Janez Krstnik Košir	623	- podložniki vikariata in komisariata Stari trg, naprej po gospodstvih, in slovenjgraški špital.

³¹ NŠAL 100, Kapiteljski arhiv, f. 117.

³² Očitna zmotna v seštevku celot navedenih števil popisanih: prva številka 729, na naslednji strani pa pravilna 748.

³³ NŠAL 100, Kapiteljski arhiv, f. 118.

(v) Škale Sv. Jurij	župnišče (ni datuma)	župnik Janez Jurij Kraškovič	1805	- popisan tudi trg Velenje in vas Staro Velenje, nato po sosesči- nah ter vseh ostalih gosposči- nah.
Podčetrtek	župnišče 13. 2. 1754	župnik Avguštin Kastelic	1045	- s trgov: nekateri tržani so s poklici, drugi "samski"; lepo izpisane tabele z jasno razvi- dnimi izpisi po gospostvih; tu tudi olimski ter župnijski pod- ložniki. - na zadnji strani je popisan še župnik.
(na) Bizeljsko Sv. Lovrenc vikariat /"v Krajni"	župnišče 13. 2. 1754	župnik Janez Pankracij Kreiner	2032	- pomešan nemški in latinski jezik; - vsaka štiristranska pola ozna- čena z zaporednimi črkami od A do K; delitev po vaseh; - vsi župljani podložni gosp. Bizeljsko; na koncu še popis samega gradu in župnišča.
(pod) Svete gore Sv. Peter	župnišče (ni datuma)	župnik Jožef Karel Martinuzzi	2147 (in še:) 2150	- naziv župnije tudi Sv. Peter pri Kunšperku - delitev po sosesčinah, nato po gospostvih: osrednji sta Kun- šperk in Bizeljsko, pa še Pod- sreda, Olimje ter Kozje; - popisan tudi kraj Okič z bizelj- skimi podl.
Podsreda	(ni kraja) (ni datuma)	župnik Karel Markovič	1091	- popis zapisal lastnoročno župnik; zelo nepregledno - začne s trgov, nato po nekaj krajih; vsi podložniki so popi- sani v okviru gospostva Pod- sreda.
(pod) Tabor Sv. Jurij	župnišče 29. 1. 1754	župnik Friderik Wolff	1265	- lepo in pregledno; urejen po gospostvih: največ podložni- kov imela Ojstrica, nato še celj- ski špital, Gradišče, Prebold, Brodi, Gornji Grad, koseščina Teharje... - z zelo uporabnim dodatkom: priimki po naseljih/gosposči- nah
Žusem/"nad Žusmom"	(ni kraja) (ni datuma)	župnik Luka Mahne	439	- popisne pole ni; je le ena na sami župniji izvirno izpisana sumarična tabela.

**Beschreibung dem sämentlichen der Pfarr
Scalis in Kirch (ill; Pagbaur Dioces eingepfarrt)**
und darinnen vorstehenden Josephsthan zugehörigen
Orteln mit Namen, Josephst, Condition, und Trög,
sagte dass der Letzte, in dem ersten dass ange-
bracht wird das Letze dem einmündig Kindern von
1. bis 7. Jahr: in der andern das Alter der zu kirch-
lich täglichen Eignung von 7. bis 12. Jahr: und in der
3. das Alter der Communicanten.

Männlichen Geschlechts? Weiblichen Geschlechts

Namen	Condition	Alter	Namen	Condition	Alter
		1: 2: 3:			1: 2: 3:

**Nachbarschaft und Gemeinde der
Pfarr Kirchen St. Georg in Scalis.**
In Pfarr Hof.

Johann Georg Rapp	Hof	48	Margareth Rapp	Wittb.	74
Laurin Rapp	Wittb.	47	Maria Rapp	Wittb.	29
Johann Rapp	Wittb.	42	Magdalena Rapp	Wittb.	35
Valent Rapp	Wittb.	39	Johanna Rapp	Wittb.	26
Johann Rapp	Wittb.	36	Maria Rapp	Wittb.	19

**Folgen die Güttertannen
der Pfarr.**

Jacob Rapp	Wittb.	34	Johanna Rapp	Wittb.	16
Simon Rapp	Wittb.	30	Elisabeth Rapp	Wittb.	10
Johann Rapp	Wittb.	10	Agnese Rapp	Wittb.	5
Barthel Rapp	Wittb.	4	Margareth Rapp	Wittb.	34
Maria Rapp	Wittb.	26	Margareth Rapp	Wittb.	32
Georg Rapp	Wittb.	15	Johanna Rapp	Wittb.	24
Johann Rapp	Wittb.	8	Agnese Rapp	Wittb.	1
Barthel Rapp	Wittb.	5	Maria Rapp	Wittb.	59
			Maria Rapp	Wittb.	20
Summa der einmündig Kinder		2	Summa der einmündig Kinder		2
der täglich Eignung		2	der täglich Eignung		1
der Communicanten		9	der Communicanten		11

Preglednica 4: Popisne enote štetja duš spodnještajerskih župnij/vikariatov 1754 v f. 119³⁴

pop. enota in patrocini	kraj, datum podpisa pole	podpisnik	število duš	opažene značilnosti in posebnosti popisa
(pri) Šalek Sv. Martin	župnišče 10. 1. 1754	župnik Maksimilijan Mihael <i>Krellius</i>	499	- po sosesčinah, nato po gospostvih in cerkvenih ustanovah, vendar nerazvidna ločitev po gospostvih.
Gornji Grad	Gornji Grad, 10. 2. 1754	župnik dr. Frančišek Ignacij Moravčar	2182	- zelo pregledno ter čitljivo zapisano; - vsi župljani so podložni gospostvu Gornji Grad: najprej trg, nato po posamičnih gosposč. uradih/vaseh.
Rečica	(ni kraja) (ni datuma)	župnik Mihael Močeradnik in kaplan	2277	- pregledne tabele; začenja s trgov; - vsi župljani so podložni gospostvom Gornji Grad in Vrbovec, ločnice, kate-ri, pod katero, pa ni; tudi niso ločeni po naseljih – skozi cel popis le imena.
Ljubno	(ni kraja) (ni datuma)	župnik Žiga Sibenaicher	1191	- zelo natančno popisano; - vsaka štiristranska pola označena z zaporedno črko A – I; - začne s trgov, nato vseskozi le še imena; ni oznak pripadnosti podložnikov.
(v) Mozirje Sv. Jurij	župnišče 4. 2. 1754	župnik Tomaž Jurčič	2068	- začne z gospostvom Brdce, sledi trg kot njegov sestavni del, dalje pa podložniki Žovneka, Šostanja in na koncu znova Brdce, nato celjski špital, Novo Celje ter celjska župnija in minoriti ter nekaj imen.

Preglednica 5: Popisne enote štetja duš spodnještajerskih župnij/vikariatov 1754 v f. 128/1³⁵

pop. enota in patrocini	kraj, datum podpisa pole	podpisnik	število duš	opažene značilnosti in posebnosti popisa
(pri) Prebold Sv. Pavel	(ni kraja) (ni datuma)	župnik Ignacij Peer	1462 ³⁶ (spodaj tudi: 1435)	- lepo razvidna pripadnost podložnikov; ločeni so po sosesčinah, nato po vaseh in šele nato na posam. imenja /gospostva: kosesčina Teharje, dominikanci Novi kloster, nato celo po županiji <i>Matbne...</i> vse do zadnjega imenja Gorica.

³⁴ NŠAL 100, Kapiteljski arhiv, f. 119.³⁵ NŠAL 100, Kapiteljski arhiv, f. 128/1.³⁶ Očitna zmota v seštevku celot navedenih števil: 1472. Spodnja št. 1435 pa pomeni pravičen seštev oseb po vseh treh popisnih kategorijah.

Luče	(ni kraja) (ni datuma)	župnik Janez Krstnik <i>Dobroviza</i>	1195 ³⁷	- vsi župljani podložni gospodstvu Gor. Grad; - tu je unikatna delitev na množico oštevilčenih, naselij, osamljenih kmetij, kar pa ne pomeni nekega sistema oštevilčenja, saj zraven ni toponimov, ledinskih imen ali vsaj hidronimov: v popisu je le nekaj lokatorjev.
Solčava	župnišče 5. 1. 1754	župnik Jožef Gregor Riedler	562 ³⁸	- zelo lepa pisava; velika večina oseb podložnih gospodstvu "škofijski rezidenci" Gornji Grad, drugi še župnišču, celovškimi jezuitom in Marijini cerkvi v Solčavi.
Trbovlje	(ni kraja) (ni datuma)	ni podpisa (!)	1772 ³⁹	- ločeno po soseskah, nato po gosp.; največ podložnikov je spadalo pod gosp. Laško in Gornji Grad, nato pod celjski špital, domačo župnijo in cerkev sv. Martina; - na koncu sta popisana tudi tukajšnji župnik Matija Ahačič in kooperator.

Preglednica 6: Popisne enote štetja duš spodnještajerskih župnij/vikariatov 1754 v f. 158/6⁴⁰

pop. enota in patrocinij	kraj, datum podpisa pole	podpisnik	število duš	opazene značilnosti in posebnosti popisa
Braslovče	župnišče 12. 2. 1754	župnik Tomaž Jožef Žnidaršič	2587	- na vsaki strani dve polstranski tabeli, a brez ločitve oseb po vaseh/soseskah; so pa ločeni na kar več gospodstev. ⁴¹

Kljub zgoraj zapisanemu o že razdelanih elementih in značilnostih župnijskega popisa je tu nujno naštet vsaj res bistvene. Valencič je opisal njegove splošne značilnosti, ki jih je povzel tudi Granda.⁴² To so v vseh primerih papirni nepaginirani snopiči, zvezani z vrstico. Vsak popis ima na naslovnici

³⁷ Zmota v seštevku celot navedenih števil: 1294.

³⁸ Razlike v seštevkih po vseh treh kategorijah so očitne:

- že skupaj sešteti moški in ženske po kategorijah v številkah: 68 + 49 + 422 = 539;
- ločeni po spolu in v vsaki od treh kategorij v številkah: 234 + 195 + 30 + 28 + 38 + 37 = 562.

³⁹ Zmota v seštevku celot navedenih števil: 1773.

⁴⁰ NŠAL 100, Kapiteljski arhiv, f. 158/6.

⁴¹ Zaradi večjega števila so tu naštet: najprej trg v okviru gosp. Žovnek, vmes osebje Peerovega dvorca v kraju ter nato pomešani tržani, kmečki in nekmečki podložniki Žovneka. Sledijo podl. gosp. Gornji grad, Ojstrica, Prebold, Vrbovec, celjskega arhidiakona, dominikancev v Novem Kloštru, celjskega špitala in minoritov, beneficija Sv. Marije Magdalene v Ljubljani, imenja Štrovsenek, malteške komende Polzela, Gorice, Pakenštajna, koseščine Teharje, beneficija Sv. Andreja v Celju, Šoštanja, Velenja, Šeneka, župnišča Sv. Martin/Šmartno ob Paki, župnije Sv. Pavel pri Preboldu in za konec domačega župnišča ter cerkve.

⁴² Valencič, "Štetje prebivalstva leta 1754", str. 31-37; Granda, "Popis prebivalstva leta 1754", str. XIV-XVII.

osnovno – obvezno uvodno informacijo o popisani enoti in navodilo o osebnih ter elementih popisa. Nekateri popisi imajo na prvem mestu osebje župnije, začeni s župnikom in kaplanom/i, nato hlapci, deklami in pastirji. Vsi snopiči so že tabelarično urejeni, v njih so, ločeno po spolu, zabeležene podložne družine z družinskimi člani – levo moški, desno ženske. Odrasli moški imajo pripisan *Condition* – status/poklic. Večinoma so družine ali posamezniki naštetni po gosposčinski pripadnosti – ta je večkrat nastavljena in beležena kot rubrika, v nekaj primerih pa le kot naslov sredi strani. V takih primerih je bila popisna delitev običajno nastavljena po lociranih krajih/toponimih, kar pa znova ni pravilo – v nekaj popisih te ločitve ni. Glede na starost popisanih so vsi popisi praviloma razdeljeni v tri popisne kategorije:

1. otroci od 1. do 7. leta,
2. otroci od 7. do 12. leta, že zmožni obiskovati verouk,
3. komunikanti (vsi ostali – starejši), ki lahko že prejemajo obhajilo.

Tone Krampač je glede osnovnih zahtevanih elementov popisa preciznejši in navaja na podlagi Valenčičeve analize naslednje:

- gospostvo, ki mu je bila družina podložna,
- ime in priimek gospodarja ("glave" družine), njegova starost,
- žena (le z imenom in s starostjo),
- starši gospodarja ali žene z imenom in priimkom ter starostjo,
- imena in starost otrok,
- če je bila družina premožnejša, se je popis družine zaključeval s podatki o poslih oziroma služinčadi z imenom, s priimkom, službo pri družini ter starostjo,
- v nekaterih primerih je osnovni družini dodan še popis družine, ki je bila njihov podnajemnik.⁴³

Na dnu vsake strani je običajno vsota vseh na tej strani popisanih oseb. Na koncu oziroma zadnjih stranh popisa je zmeraj podana tudi *suma sumarum* vseh prebivalcev enote, torej vsot števil, tako po vsaki popisni kategoriji, nato znotraj vsake še po spolu in celoten seštevek. Valenčič zatrdi še, da "po načinu in obliki niso vsi župnijski popisi enaki, kar kaže na to, da navodila, ki so jih župniki dobili, niso bila dovolj jasna, da bi zagotovila enoten postopek."⁴⁴ Vsekakor, saj so nekateri nastali še pred uradno dostavo vseh zahtevanih sestavnih delov le-teh.

⁴³ Krampač, "Preddvor v prvem popisu prebivalstva", str. 40 65.

⁴⁴ Valenčič, "Štetje prebivalstva leta 1754", str. 31.

[illegible]

Dvojna stran popisa duš župnije Sv. Pankracija v Starem trgu pri Slovenj Gradcu (NŠAL 100, Kapiteljski arhiv, f. 118)

Število popisanih oseb se od pop. enote do enote giblje v širokem razponu od 4236 (Pilštanj) do le 372 (Motnik). Najvišja številka ni presenetljiva glede na izreden obseg takratne pilštanjske pražupnije, zelo močno poseljenost ter zato gostoto kozjanske pokrajine. Zanimivo je, da so bili v obeh župnijah popisani skupno kar trije trgi, čeprav z nizkim številom hiš. Kljub temu sta pilštanjskemu gospodarstvu podložna trga Pilštanj in Kozje skupaj prispevala kakšno desetino popisanih v enoti. Ob tem so številke popisanih za nekatere kranjske župnije še višje, saj gredo tudi nad 5000.

Sledijo dodatno opažene posebnosti v smislu teme razprave. Čeprav je Granda o jeziku spodnještajerskih popisov zapisal: "Popisi spodnještajerskih župnij so izpisani v latinskem in nemškem jeziku, se pravi v dveh jezikoma prilagojenih pisavah – humanistiki in gotici ..." ⁴⁵ je dejansko jezikovno stanje bistveno na strani nemščine. Le dva popisa, za Grīže in Sv. Lovrenc na Bizeljskem, imata dele

⁴⁵ Granda, "Popis prebivalstva leta 1754", str. XV–XVII.

zapisov pomešano v obeh jezikih, vsi drugi so izključno nemški. Pisave so v več kvalitativnih odtenkih, od zelo jasne in odlično čitljive do težje berljive.

Še bolj poveden pa je podatek o časovnem okviru izvedbe teh popisov. Valenčič navaja, da naj bi popisa za Slovenj Gradec in Sv. Martin pri Šaleku nastala v letu 1753, češ da imata zapisano to letnico (ki pa je avtor ob pregledu le-teh ni opazil).⁴⁶ Ni dodal, da sta oba tudi natančno datirana, prvi z dne 3. 2. in drugi z dne 10. 1. 1754. Sicer pa kar polovica od ohranjenih 28 popisnih pol in tudi žusemska župnijska tabela niso datirane, kar prejkone priča o površnosti izvedbe. Za primerjavo: niti ena popisna pola od okrog 450 pregledanih v posvetnem popisu ni ostala nedatirana, saj jih tako nepopolnih sploh niso smeli oddati na okrožne urade. Od preostalih 14 pol je najzgodnejša datacija štetja župnije Solčava z dne 5. januarja in zadnja 12. februarja v Braslovčah. Popisi so se zato izvedli okrog božiča, večinoma v januarju, nekateri pa še v prvi februarski dekad. To se je zgodilo še pred februarskim dvornim dekretom o njihovi nujnosti, oziroma – glede na možno "hitrost" ukrepanja ljubljanskega škofijskega ordinariata – očitno tudi še pred implementacijo drugega od obeh januarskih.

Overjali so jih običajno tamkajšnji župniki/vikarji. V največ primerih so na voljo njihovi dovolj čitljivi podpisi s polnimi imeni in priimki, nekateri tudi z dodatnimi (ob izrazu "župnik") cerkvenoupravnimi službami – npr. komisar, mestni vikar. Glede teh podatkov "prednjačijo" nelocirane in nedatirane popisne pole: za Trbovlje, ki je bila oddana celo brez podpisa, in za Pilštanj, ki pa ima zato kar tri podpisane overovitelje, medtem ko sta polo za Rečico podpisala dva. Kar na trinajstih polah pa je pisec "pozabil" zapisati župnijski patrocinij – podatek, brez katerega si npr. takratnih vizitacijskih zapisnikov župnij ne znamo predstavljati. Znova zelo povedno.

Tudi vsebinska oprema teh popisnih pol je zelo raznolika glede na izvedbo.

Drugod so popisane celotne enote, vendar s kvalitativnimi razlikami in tudi z ekstremi. Medtem ko vranske ter žusemske pole ni, sta pilštanjska in podsredška pola vzora nepreglednosti in površnega zapisa. Ostale pole imajo izrisane tabele, kjer pa je v zapisih vidnih mnogo drobnih razlik in posebnosti, ki jih tu ob že znanih navedbah v *preglednicah* nima smisla ponavljati.

Potrebno se je ustaviti ob tamkajšnjih številkah popisanih oseb kot sploh najbistvenejšem elementu župnijskega popisa. Te so jasen dokaz dokajšnje malomarnosti nekaterih zapisovalcev. Natančen raziskovalec bo hitro opazil slabosti in napake že v zmotnem seštevanju posamičnih vsot po popisovalcih, kot je opozoril že Valenčič. Vendar je številčni del popisa še zanimivejši, kot bi si predstavljali le ob branju njegove razprave. Ob Valenčičevih številčnih analizah je dokaj nenavadna ugotovitev, da nikjer ni predstavil izvirnih števil iz popi-

⁴⁶ Valenčič, "Štetje prebivalstva leta 1754", str. 35.

snih pol posamičnih župnij, kakršne koli že so bile, temveč številke na podlagi pozneje izpisane celovite konskripcijske (sumarične) tabele za ljubljansko škofijo. V več preglednicah v razdelku *Stanje prebivalstva* je podal svoje ugotovljene številke iz leta 1754 ter jih primerjal s podatki naslednjih popisov za kranjske župnije ljubljanske škofije. Za spodnještajerske župnije pa je za isto leto izvedel primerjavo s številkami iz popisa leta 1770.⁴⁷ O konskripcijski tabeli tam piše na več mestih⁴⁸:

- Prva (v njegovi razpravi) omemba tabele s stanjem prebivalstva cele škofije po župnijah in vikariatih ter citat v op. 6 (*Conscriptions-Tabela*).
- "Za isti namen sem uporabil tudi podatke o stanju prebivalstva po posameznih duhovnijah iz konskripcijske tabele ljubljanske škofije ..."
- "Ker sem moral za moje namene gradivo po svoje predelati, sem popisane osebe na novo preštel in uporabljam, kolikor drugače ne omenjam, moje seštevke."

Za "štajerske" vsebine pridejo v poštev le številke za leto 1754. V namen boljšega doumevanja razlik zato sledi hkraten pregled obojih:

Preglednica 7: Pregled številke popisanih oseb iz štetja duš 1754 po Valenčiču, in številke v popisnih polah po župnijah/vikariatih⁴⁹

župnija/ vikariat	Valenčič	številk iz pop. pol	župnija/ vikariat	Valenčič	številk iz pop. pol
Motnik	374	372	Št. Janž / Vinski Gori	765	748
Solčava	560	562	Sv. Martin pri Šaleku	502	499
Luče	1196	1195	Škale	1824	1805
Ljubno	1185	1191	Slovenj Gradec	622	619
Gornji Grad	2173	2182	Stari trg/Slo. Gradcu	2869	2772
Rečica ob Savinji	2247	2277	Sv. Ilj pod Turjakom	1203	1200
Mozirje	2039	2068	Razbor	623	623
Braslovče	2596	2587	Žusem	439	439

⁴⁷ Valenčič, "Štetje prebivalstva leta 1754", str. 46–47.

⁴⁸ Prav tam, str. 29, 30 in 33.

⁴⁹ Nazivi župnij/vikariatov so zaradi lažjih primerjav vzeti po Valenčičevi preglednici štajerskih popisnih enot in njihovem tamkajšnjem vrstnem redu. Vikariat Motnik je postavljen na sam začetek. Številke iz popisnih pol je izpisal avtor – prav tiste, zapisane na zadnji strani/strane vsake pole, saj drugih tam ni; v dveh primerih (Sv. Peter pod Svetimi gorami, Sv. Pavel pri Preboldu) je v viru tudi izvirni popravek vsote, zato sta tu podani slednji številki.

Vransko	1686	/	Planina	2520	2524
Sv. Jurij ob Taboru	1267	1265	Pilštanj	4183	4236
Sv. Pavel/Preboldu	1461	1435	Podčetrtek	1052	1045
Griže	1148	1135	Podsreda	1108	1091
Trbovlje	1871	1772	Sv. Peter/ Kunšperku	2158	2147/2150
Šoštanj	2466	2470	Bizeljsko	2034	2032
Sv. Ilj pri Velenju	1009	1004	skupaj	21902	21783
skupaj	23278	21515	vsoti obeh stolpcev:	45180	43298

"Izvirna" vsota iz konskripcijske tabele je za taiste župnije 45050 (vsote naštetih duš v drugi *Haubt–Tabel: Laybach Pistum*).⁵⁰ Razlika med vsotama 45180 in 43298 je očitna, vendar gre kar 90 % le-te na račun v prvi/"Valenčičev" stolpec vključene številke za župnijo Vransko, ki je zavoljo izgubljene popisne pole ni v drugem stolpcu, in preostalo na račun zmot v seštevkih. Valenčič je podrobno razložil, da je z veliko truda prišel do "njegovih" števil iz konskripcijske tabele, ki jih je desetletja prej objavil in komentiral že Zwitter, in ponovnega lastnega štetja. V tem smislu se podpira Valenčičevo sklepanje o možni točnosti podatkov oziroma sploh zanesljivosti popisa, ki jo je povzel tudi Granda.⁵¹ Očitne napake v seštevku, možni ter konkretno dokazani nepopolni popisi in še druge podobne slabosti številčnega korpusa prav tega terezijanskega popisa niso bistvenejše vplivali na številke. Na njihovi podlagi ne moremo govoriti o razliki med vsotami iz konskripcijske tabele in vsotami iz samih popisnih pol, ki bi šla v tisoče. O temeljnih izvedbenih slabostih takratnega popisovanja, ki jih je npr. za poznejša štetja na kratko opisal Cvirn, lahko le ugibamo. Glede postopka popisovanja se lahko zaključi, da zaradi nezmožnosti natančne kontrole popisovanja in možnih mnogih izvedbenih napak niti prve niti druge dobljene številke nikakor ni mogoče sprejeti kot absolutni kazalnik številčnega stanja prebivalstva v cerkvenojurisdikcijskem prostoru ljubljanske škofije leta 1754.

V smislu vsebinskih delov župnijskega popisa je treba navesti vsaj še nekaj posamičnih ugotovitev. Velika večina popisanih oseb je živela v osebni podložnosti posvetnim zemljiškim gospodvom ali verskim/redovnim ustanovam (župnije, posamične cerkve, samostani, beneficiji ...). Od obojih, ki jih prav vse ali vsaj v največji meri srečamo tudi v hkratnem posvetnem popisu hiš, je bilo tako prostorsko kot tudi po številu podložnih hiš najobsežnejše ljubljansko-škofijsko gospodvo Gornji Grad, Raztezalo se je na jurisdikcijskih ozemljih kar

⁵⁰ Straka, "Die Seelenzählung des Jahres 1754 in der Steiermark", str. 98–99.

⁵¹ Granda, "Popis prebivalstva leta 1754", str. XXXIII–XXXIV.

Druge zemljiške posestnike je nesmiselno naštevati, saj so delno že predstavljeni v *preglednicah*. Na "za sedanje raziskovalce več bistveno bolj zanimivih podatkov, kot jih je denimo pričakovala država", je v zaključnem delu svoje razprave opozoril že Granda.⁵³ Tudi na priimke, ki jih je v popisih resnično precej.

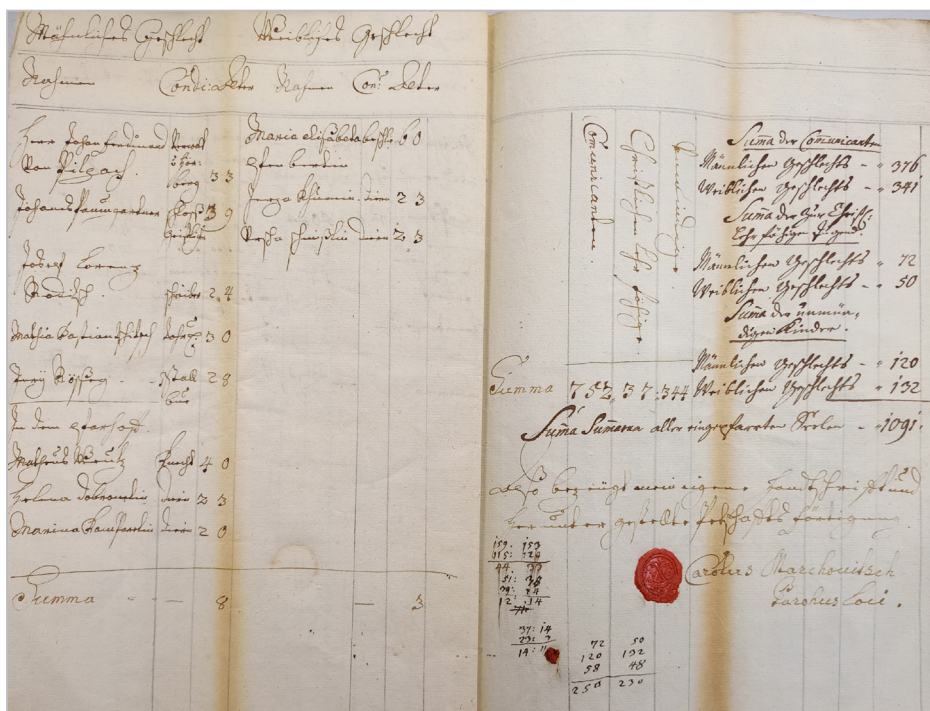
V župnijskih štetjih leta 1754 nastopajo tudi urbani kraji celjskega okrožja: mesto Slovenj Gradec in takratni trgi Braslovče, Gornji Grad, Kunšperk, Ljubno, Motnik, Mozirje, Pilštanj, Planina pri Sevnici, Podčetrtek, Podsreda, Rečica, Stari trg pri Slovenj Gradcu, Šoštanj in Velenje. Le mesto in manjše število teh trgov je bilo deželnoknežjih; večina trgov je namreč bila v lasti oziroma sestavni del gospodstev. S kombiniranimi raziskavami štetij tamkajšnjih duš in hkratnega posvetnega popisa hišnih lastnikov/gospodarjev, kot tudi množine podatkov iz kompleksa terezijanske davčne rektifikacije – predvsem terezijanskega katastra – je možno pridobiti dragocene celovite informacije o tamkajšnjih lokalnih prebivalstvenih razmerah takoj po sredini 18. stoletja. Tovrstnih raziskav ni moč pričakovati v pričujočem članku; lahko pa so ustrezna podlaga nadaljnjim raziskavam.

Za konec

Izguba/uničenje največjega dela župnijskih popisov duš iz leta 1754 na Slovenskem je že od trenutka izgube naprej onemogočilo izvedbo celovite raziskave prebivalstva tega območja v sredini petdesetih let 18. stoletja. Vemo, da je šlo za prvi tovrsten celovit popis na največjem delu takratnega slovenskega etničnega prostora. Edini njegov ohranjeni del so popisi oziroma štetja duš župnij škofije Ljubljana, ki je takrat cerkvenoupravno zajemala predele v kar treh slovenskih historičnih deželah. Spodnještajerski del teh popisov ni v celoti ohranjen. Vendar so preostali podatki svojevrstna dragocenost med goro raznovrstnih terezijanskih virov, ki ponujajo obsežen potencial za nadaljnje raziskovanje.

Vir nudi množico podatkov, iz katerih se lahko vsaj iz največjega števila popisanih župnij razberejo: vse zemljiškoposestne enote v prostoru, katerim so bili župljani (lastniki ali gospodarji hiš) podložni; število družin in domačij v posameznem naselju in v celi župniji, popisani prebivalci v urbanih krajih – mestih in trgih, ponekod vrste poklicev in kmečkih ter nekmečkih stanov oziroma socialna struktura podložnikov, delež izvorno nemških, latinskih in slovenskih imen ter priimkov, najpogostejša imena in priimke, število ženskih lastnic / imetnic hiš, vdov, poročenih žensk, v mnogih primerih vsaj približna velikost popisanih naselij (število hiš) in njihovi takratni nemški in/ali slovenski toponimi.

⁵³ Granda, "Popis prebivalstva leta 1754", str. XXXII–XXXIV.

Predzadnja in zadnja – zaključna stran popisa duš župnije Podsreda (NŠAL 100, Kapiteljski arhiv, f. 118)

Posebej unikatno dejstvo je hkratni popis vseh družinskih članov posamičnega hišnega gospodarja, celo z leti njihove starosti, kar v povezavi z drugimi takratnimi viri, npr. maticami, omogoča izdelavo številnih družinskih kronik tamkajšnjih ljudi.

Tovrstnih popisov prebivalstva urbanih krajev na Slovenskem – razen spisov za potrebe sprotne evidence oddaje ali oddelanja obvez v okviru posamičnega gospodstva, v katerih pa ob hišnih gospodarjih ni družinskih članov – dotlej skorajda ne poznamo. To ne pomeni, da jih nikjer niso popisovali že poprej, le zob časa in predvsem požari so opravili svoje. Ohranil se je le en. Častno izjemo tako predstavlja popoln popis prebivalstva mesta Ormož iz leta 1724, ki ga je pred poldrugim desetletjem vsestransko obdelal Boris Golec. Njegova ocena ustreznosti primerjave med ormoškim popisom in terezijanskimi župnijskimi popisi je zato povsem na mestu.⁵⁴

⁵⁴ Boris Golec, *Ormož v stoletjih mestne avtonomije. Posestna, demografska, gospodarska, socialna, etnična in jezikovna podoba mesta ob Dravi 1331–1849* (Ljubljana, 2005), str. 12 in posebej tamkajšnji op. 18. in 19.

Andrej Hozjan

**THE ADMINISTRATIVE TERRITORY OF THE LJUBLJANA DIOCESE
IN LOWER STYRIA IN MARIA THERESA'S FIRST PARISH CENSUS
IN 1754**

SUMMARY

This paper is a comprehensive discussion of the historical meaning of one of the two Theresian censuses of 1754. Beginning in the early autumn of 1753, on the order of Maria Theresa, the sovereign of all Habsburg hereditary lands, including the Slovene ones, there were ongoing preparations for concurrent double ecclesiastic, or parish, and secular censuses, which were carried out in 1754. The first part of this paper provides an overview of the literature, particularly Slovene literature, on the parish census or the count of "souls" in the parishes of the Ljubljana Diocese. Vlado Valenčič stands out from among the older Slovene authors, and his discussion of the 1754 parish census remains fundamental for further research. In recent years, Tone Krampač has been intensely investigating the parish census, yet his research remains limited to the Carniolan parishes of the diocese. Hence, while some of the diocese's Carniolan territories covered in the 1754 census have been discussed to an outstanding degree and the research results are quite well known, a similar valorisation of the census in the diocese's Styrian parishes has hitherto been missing.

Therefore, the aim of this paper is the primary investigation of the 1754 ecclesiastic census in the Lower-Styrian parishes of the Ljubljana Diocese. According to the then newly founded Theresian public-administrative order, these parishes are also defined as the parishes of the Ljubljana Diocese in the original Celje District. The Lower-Styrian parishes also included the entire territorially small vicariate parish of Motnik, although it was divided into "Carniolan" and "Styrian" parts during the census. Accordingly, the paper continues with an overview of Motnik's ecclesiastic- and secular-administrative affiliation immediately after the mid-eighteenth century. The census rolls for the diocese's parishes preserved at the Ljubljana See are the only ones in the Slovene or any other (!) "old" Habsburg hereditary territories, as the others have all been destroyed. Today, the rolls are kept at the Ljubljana Archdiocesan Archives and have enabled both the aforementioned Slovene research and this paper. Twenty-eight census rolls remain of the thirty registered parishes or census units, since the rolls for the Vransko and Žusem parishes have been lost.

A basic unified presentation of the rolls' historical meaning is given in several tables, which offer the following data for each parish: the parish or census

unit and its patronage, the location and date of the roll's signature and the signatory, the number of "souls" and noted characteristics and peculiarities of the census.

The count of "souls" for individual parishes was, at least as a rule, recorded and organised according to the parishioners' place of residence and to the essential buildings in the parish: e.g. the presbytery, the sexton's house, mansions, castles or monasteries as seats of lordships or their administrative buildings. For each town, market town, settlement, field name or toponym the census also recorded the servitude of the subjects in the parish to their landlords. Especially unique was the simultaneous recording of all the family members of the individual heads of households, which, together with other contemporary sources, such as parish registers, enables the creation of multiple "family chronicles" for each parish. The census was carried out by parish representatives starting around Christmas in 1753, but mostly in January and early February 1754. However, only half of the census rolls were dated.

The contents of individual rolls are also very varied, both regarding the situation in the parishes and the execution of the census. Particular attention has to be paid to the census numbers as their key element, which were already discussed at length by Valenčič. Since the parish census numbers range from 4,236 in Pilštanj to just 372 in Motnik, they are proof of the considerable negligence of many recorders. Most of the people recorded were living in servitude to secular lordships or ecclesiastic and monastic institutions (parishes, individual churches, monasteries, prebendaries etc.). Among them, the territorially largest was the diocese's lordship of Gornji Grad, which encompassed the jurisdictions of seven parishes recorded in the census.

The parish census also includes many urban settlements in the Celje District: the town of Slovenj Gradec and the market towns of Braslovče, Gornji Grad, Kunšperk, Ljubno, Motnik, Mozirje, Pilštanj, Planina pri Sevnici, Podčetrtek, Podsreda, Rečica, Stari trg pri Slovenj Gradcu, Šoštanj and Velenje. Until the censuses of 1754, such population records for urban settlements in the Slovene lands are unknown today, with the exception of tax rolls and regular records of lordships of the many obligations of their subjects, which only list the heads of households not their family members. Due to the destruction of the 1754 parish census rolls in other bishoprics in the then Slovene ethnic territory, the preserved count of "souls" from the parishes of the Ljubljana Diocese is an exceptional archival and historiographic treasure.

Combining the 1754 counts of "souls" in individual parishes with the concurrent secular census of the heads of households enables us to gather new and valuable micro local information on the demographic situation immediately after the mid-eighteenth century.

VIRI IN LITERATURA

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana, NŠAL 100, Kapiteljski arhiv, f. 116, f. 117, f. 118, f. 119, f. 128/1, f. 158/6.

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv Graz, Landschaftliches Archiv, Archivum Antiquum, Gruppe I (Umfang, Statistik und Geschichte des Landes) 2.0 Häuserzählung 1754.

Šturm, Lovro (ur.), *Gorenjske družine v 18. stoletju* (Celje–Ljubljana, 2016).

Šturm, Lovro (ur.), *Ljubljanske družine v 18. stoletju* (Celje–Ljubljana, 2018).

Šturm, Lovro (ur.), *Notranjske družine v 18. stoletju*, (Celje–Ljubljana, 2020).

Šturm, Lovro (ur.), *Družine v 18. stoletju od Doba do Šentjerneja*, (Celje–Ljubljana, 2021).

Šturm, Lovro et al. (ur.), *Koroške družine v 18. stoletju*, (Celje–Ljubljana, 2022).

Sturm, Breda Laura (ur.), *Družine Avstrijske Koroške in Bele peči v 18. stoletju*, (Celje–Ljubljana, 2024).

.....

Cvirn, Janez, "Vojaška konskripcija leta 1770/71", v: Šterbenc Svetina, Barbara, Kolenc, Petra in Godeša, Matija (ur.) *Zgodovinski pogledi na zadnje državno ljudsko štetje v avstrijskem Primorju 1910: jezik, narodnost, meja* (Ljubljana, 2012), str. 9–24.

Golec, Boris, *Ormož v stoletjih mestne avtonomije. Posestna, demografska, gospodarska, socialna, etnična in jezikovna podoba mesta ob Dravi 1331–1849* (Ljubljana, 2005).

Granda, Stane, "Popis prebivalstva leta 1754 kot prelomen dogodek naše zgodovine", v: Šturm, Lovro (ur.) *Gorenjske družine v 18. stoletju* (Celje–Ljubljana, 2016), str. XIII–XXXIV.

Grossmann, Henryk, "Die Anfänge und die geschichtliche Entwicklung der amtlichen Statistik in Österreich", *Statistische Monatsschrift* 42 (1916), str. 331–423.

Gürtler, Alfred, *Die Volkszählungen Maria Theresias und Josefs II. 1753–1790* (Innsbruck, 1909).

Krampač, Tone, "Terezijansko ljudsko štetje 1754 in njegovo ohranjeno gradivo za slovenski prostor", *Bilten SD18*, št. 10 (2018), str. 6–8.

Krampač, Tone, "Preddvor v prvem popisu prebivalstva na Slovenskem iz leta 1754", v: Ekar, Miloš, Volčjak, Jure in Žumer, Vladimir (ur.) *Preddvor podobe minulih časov in ljudi: zbornik občine Preddvor* (Preddvor, 2019), str. 40–65.

Pirchegger, Hans, *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gültten, Städte und Märkte* (München, 1962).

Straka, Manfred, "Die Seelenzählung des Jahres 1754 in der Steiermark", *Zeitschrift des*

- Historischen Vereines für Steiermark* 51 (1960), str. 95–117.
- Straka, Manfred**, "Die Bevölkerungsentwicklung der Steiermark von 1528 bis 1782 auf Grund der Kommunikantenzählungen", *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark* 52 (1961), str. 3–53.
- Straka, Manfred**, "Die Ortschaften- und Seelenzählung von 1761 in der Steiermark. Aus den Anfängen der österreichischen Statistik", *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark, Sonderband 14: Beiträge zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte der Steiermark und Kärntens* (1967), str. 82–106.
- Straka, Manfred**, *Verwaltungsgrenzen und Bevölkerungsentwicklung in der Steiermark 1770–1850* (Graz, 1978).
- Tantner, Anton**, "Von der unendlichen Mühe des Registrierens. Ungemach und Beschwerlichkeiten bei den Seelenkonskriptionen in der Habsburger-Monarchie im 18. Jahrhundert", *Mitteilungen des Instituts für Wissenschaft und Kunst* 57, št. 1–2 (2002), str. 32–39.
- Tantner, Anton**, *Ordnung der Häuser, Beschreibung der Seelen – Hausnummerierung und Seelenkonskription in der Habsburgermonarchie*, doktorska disertacija, Universität Wien (Wien, 2004).
- Tantner, Anton**, *Ordnung der Häuser, Beschreibung der Seelen. Hausnummerierung und Seelenkonskription in der Habsburgermonarchie* (Innsbruck–Wien–Bozen, 2007).
- Valenčič, Vlado**, "Štetje prebivalstva leta 1754 v predjožefinski ljubljanski škofiji in njegovi rezultati", *Zgodovinski časopis* 16 (1962), str. 27–54.
- Verginella, Marta**, "Fran Zwitter in demografska zgodovina", v: Štih, Peter (ur.) *Zwittrov zbornik: ob stoletnici rojstva zgodovinarja dr. Frana Zwittra (1905–1988)* (Ljubljana, 2006), str. 27–34.
- Visočnik, Julijana**, "Popis prebivalstva iz leta 1754 za župnije ali vikariate štajerskega, koroškega in kranjskega dela ljubljanske škofije (primer Pliberk)", v: Nared, Andrej (ur.) *Arbivi – zakladnice spomina* (Ljubljana et al., 2014), str. 124–125.
- Visočnik, Julijana**, "'Piramida' na Zgornjem Motniku in njen zgodovinski kontekst", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 2 (2018), str. 371–392.
- Zwitter, Fran**, *Prebivalstvo na Slovenskem od XVIII. stoletja do današnjih dni* (Ljubljana, 1936).

Author: **HOZJAN Andrej**

Ph.D., Associate Professor

University of Maribor, Faculty of Arts, Department of History

Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenia

Title: **THE ADMINISTRATIVE TERRITORY OF THE LJUBLJANA DIOCESE
IN LOWER STYRIA IN MARIA THERESA'S FIRST PARISH CENSUS IN 1754**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*

Maribor, 24 (2024), No. 1, pp. 11–40, 54 notes, 7 tables, 6 pictures

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: history of Slovenia, Lower Styria, Maria Theresa's Period, Diocese of Ljubljana, first parish census of souls 1754

Abstract: The article reviews the research, importance and historical significance of the 1754 Theresian count of souls in the parishes of the diocese of Ljubljana in the area of Lower Styria. The census was carried out at the beginning of the year as one of the two parts of the contemporary Theresian censuses, counted and authorized by the parishes themselves. The second part was a simultaneous secular census of the owners or holders of taxed houses. While the results of the equal counting in the Ljubljana diocese parishes in Carniola have already been thoroughly studied and presented, less is known about the counting in the parishes of Lower Styria. This article presents the most relevant topics and suggests possibilities for further research on the population in local environments, especially in urban places within the area under consideration.